

ZELF GOD WORDEN

Mystiek voor goddelozen van Henk van der Waal

Van der Waal is een avontuurlijke, poëtische denker die helder redenerend een route zoekt waarlangs wij postreligieuzen zelf God zouden kunnen worden

Henk van der Waal is filosoof en dichter. Ik hou erg van zijn poëzie. Lange, sierlijke, ritmische zinnen die je optillen, je denken verruimen, bedachtzaam en toch vol durf, opgetogen ook. Geen lichte kost. Je moet er de tijd voor nemen, ervoor open staan. Je krijgt er echter weidse uitzichten of inzichten voor terug. De dichter publiceerde tot op heden zes dichtbundels, de recentste is *In de ogen van de god* uit 2014.

Maar inmiddels roert ook de filosoof zich. In 2012 publiceerde Van der Waal een kloek filosofisch boekwerk met de titel *Denken op de plaats rust*. Ik moet bekennen dat ik er maar moeizaam doorheen kwam. Dat lag natuurlijk aan mij, maar ook aan het feit dat Van der Waal zichzelf in dit boek stevig wilde verantwoorden en daarom in zijn betoog, op weg naar wat hij eigenlijk wilde zeggen, de hele westerse filosofie en ideeëngeschiedenis doornam. Pas aan het eind werd het boek meer inspirerend. Filosofen zijn Van der Waal vaak te radicaal, dat is één van de dingen die ik uit dat boek onthouden heb. Laten we even wat kalmer aan doen, bij onszelf blijven en ons vooral open stellen voor het onbevattelijke dat ons omgeeft. Ik laat hier een heleboel weg, maar daar draaide het boek naar mijn idee om.

In zijn nieuwste filosofische werk *Mystiek voor goddelozen*, gaat Van der Waal verder waar hij gebleven was. Het boek is beduidend lichtvoetiger dan zijn voorganger. Dat komt enerzijds door de slimme vorm en anderzijds door het feit dat de schrijver van meet af aan bezig is met waar het hem om gaat. Niet eerst nalopen wat Plato of Kant allemaal te melden hadden, nee, meteen ter zake komen. Eerst de vorm.

Mystiek voor goddelozen is geschreven in dialoogvorm. Twee personages, de welwillende en de raadselachtige, zijn met elkaar in gesprek. Het geeft de tekst een geheel eigen dynamiek. De gedachtegang wordt middels de personages verrijkt met emoties, reacties, vragen, onbegrip en eureka-momenten. Ze krijgen zelfs ruzie. Zo bouwen ze samen in vijftien gesprekken een heel begrippenapparaat op, zonder dat het taai wordt. Het gaat dan om begrippen als *oergif, ontloven, tijdbloeien of singulariteit*.

Denk dus niet dat dit een boek is vol managementachtige onthaasting of vage mindfulness. Van der Waal is een avontuurlijke, poëtische denker die helder redenerend een route tracht te vinden waarlangs wij postreligieuzen zelf God zouden kunnen worden. Toe maar! Hoogdravend, dat zeker. “Nou en?”, zegt de raadselachtige in het boek. “Is het niet weer eens tijd voor wat hoogdravendheid?”

Een centraal begrip in het boek is “tijdvertraging.” Met tijdvertraging organiseren of concentreren wij tijd, om ons te verzetten tegen verval, uiteenvallen ofwel entropie. In het begin beschrijft Van der Waal deze vertragingbewegingen op kosmisch en biologisch niveau. “De werkelijke motor achter de evolutie is niet *the survival of the fittest*, maar het streven naar tijdvertraging.” Lees ik hier: wie niet sterk is moet slim zijn? Echt iets voor een filosoof. Het zijn nogal grote, populair-wetenschappelijke stappen, maar het is boeiend, vooral omdat we uiteindelijk, via wat paleontologisch-linguïstisch gespeculeer uitkomen bij het nu. En daar gaat het om.

Hoe kan de hedendaagse mens zijn leven en tijd zo vertragen of verdichten dat dit leven aandachtiger, intenser en liefdevoller wordt? Lange tijd was een religie de manier om dat te doen, maar wij zijn

Hoe kan de mens zijn leven en tijd zo vertragen of verdichten dat dit leven aandachtiger, intenser en liefdevoller wordt?

inmiddels postreligieuzen – we geloven niet meer in een God die de boel voor ons regelt. Van der Waal scheert zo langs de lege transcendentie (het antwoord op de verdwenen religie van veel modernisten), maar weigert daar een negatief nihilistisch verhaal uit te halen, zoals veel radicale denkers voor hem hebben gedaan. Want er is nog altijd een hang naar het opene, naar de onbevattelijke omvatting, schrijft hij. De wereld, het universum en de geschiedenis, met al het moois en lelijks, staan als een gave om ons heen. Een gift die wij moeten koesteren.

In feite tracht Van der Waal de werking van ons metafysische verlangen te begrijpen, zonder dat hij er een sluitend verhaal van maakt, zoals de religies of nationalistische ideologieën dat gewoon zijn te doen. Helaas, terwijl we dit lezen zijn religie en nationalisme weer druk bezig de wereld dicht te timmeren met angst en prikkeldraad. Je kunt je dan ook afvragen of de mondige consument de wereld en wat dies meer zij nog wel ziet als een gift. Is het niet gewoon een product met een prijskaartje? Misschien is de wereld wel postreligieuzer dan Van der Waal wil aannemen.

Een flink deel van de discussie tussen de welwillende en de raadselachtige gaat dan ook over de vraag of het triumviraat van wetenschap, techniek en kapitalisme ons wel helpt om tijd te vertragen. Volgens de welwillende biedt de techniek ons meer tijd en zelfs mogelijkheden om meer geconcentreerd te leven – in de stroomversnelling van de digitale technologie ziet hij een vorm van hyper-subjectiviteit ontstaan. De raadselachtige, meer behept met oude impulsen, ziet de mens juist ontsporen in de overdaad en spreekt daarom van hypo-subjectiviteit: de mens raakt de controle en zijn identiteit kwijt. Hier vliegen de twee elkaar in de haren, maar komen er ook weer uit wanneer ze inzien dat ze wel erg aan het theoretiseren geslagen zijn en de ervaring zijn vergeten. En dan gaat het vooral om de ervaring van het ingebed zijn, het openstaan voor en ervaren van het opene.

Natuurlijk keert Van der Waal hier min of meer terug bij zijn eigen parochie. Wie deze denkexercitie

tot het einde meemaakt, is sowieso al een geoefend tijdvertrager. Dat doet niets af aan het feit dat het een lekker geschreven en inspirerend boek is. Wanneer we de tijdvertraging in zijn geheel ontplooiën, orakelt de raadselachtige in een euforisch moment, kunnen we het *nunc stans*, een soort tijdloos-zijn, van de oude mystici bereiken – en zijn we een beetje God. “Hoe meer we ons daarop toeleggen, hoe meer vrijheid en verbondenheid we genereren. Het verschil tussen ons eigenbelang en het algemeen belang wordt dan kleiner, waardoor bij momenten ons ik-zijn over kan gaan in een wij-zijn.”

Optimistisch, dat zeker. Nou en? Is het niet weer eens tijd voor wat optimisme?

KOEN VERGEER

HENK VAN DER WAAL, *Mystiek voor goddelozen*, Querido, Amsterdam, 2017, 431 p.